

①

לה העבד "נום זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם" (כ"ד, כב); ואחרי שקרוביה הסכימו לנישואיה עם יצחק, הוא הוציא לה "כלי כסף וכלי זהב" (כ"ד, ג). משום כך ביקש העבד לציין כבר בתחילת דבריו מהיכן זכה אדוניו לכל אלה: כי ה' בירך אותו מאוד ויגדל, "ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב" וגו'.⁵ והואיל וכסף וזהב הם הסמל המובהק של כל עושר, הקדים אותם לשאר כל הנכסים שאברהם רכש אחרי שהעשיר.

ב. מה בין מתנת אבימלך למתנת פרעה?

ונותר לנו עוד לדון בשאלה ששאלנו לעיל על רשימת הנכסים שנתן אבימלך לאברהם. רשימה זו לא באה לתאר את הרכוש שאברהם זכה בו, אלא את המתנה שאבימלך נתן לו; וקשה להבין על שום מה היא כוללת - מלבד צאן ובקר - גם עבדים ושפחות. אולם רשימה זו קשה לא רק מצד התוכן, אלא גם מצד הלשון. שהרי זה הכלל, הנוהג בכל התורה כולה ביחס ללשונות "אמה" ו"שפחה": כל פרשה הכתובה בהנהגת שם אלהים נוקטת לשון "אמה", וכל פרשה הכתובה בהנהגת שם הוי"ה נוקטת לשון "שפחה". ולעניין זה ראוי להשוות את שתי הפרשות המספרות על יציאת הגר מבית אברהם. הסיפור הראשון (פרק טז) אירע בהנהגת שם הוי"ה, והגר קרויה בו שפחה; ואילו הסיפור השני (כ"א, ט-כא) אירע בהנהגת שם אלהים, והגר קרויה בו אמה. והנה המעשה שאירע בין אברהם לאבימלך חתום בשם אלהים (פס' ג, ו, יא, יז). בהתאם לכך נוקט הכתוב לשון "אמה" בסוף העניין: "וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וילדו" (יז); ולפיכך קשה להבין על שום מה הוא נוקט לשון "שפחה" בתיאור מתנת אבימלך לאברהם.

אולם קשיים אלה מתיישבים מאליהם, אם נניח שמתנת אבימלך לאברהם ניתנה במסגרת שתי הנהגות אלוהיות. היא ניתנה בהנהגת שם אלהים, שהרי כל פרשת אבימלך כתובה בהנהגה זו; ובמסגרת ההנהגה הזאת היא כללה רק צאן ובקר בלבד. אך נוסף על כך היא ניתנה גם בהנהגת שם הוי"ה, ורק במסגרת ההנהגה הזאת נוספו לה גם עבדים

5. כסף וזהב מוזכרים גם בין הקניינים שהיו לאברהם בשוכו ממצרים: "ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובוזהב" (י"ג, ב). אולם פסוק זה איננו קשור מעיקרו לפרשת אברהם ושרה במצרים, אלא הוא פותח את פרשת פְרַדַת אברהם מלוט; והוא מקביל למה שנאמר אחר כך על לוט, שהיה לו "צאן ובקר ואהלים" (י"ג, ה).
6. הכוונה להנהגת שם אלהים של האבות; הנהגת שם אלהים של הכריאה דומה לעניין זה להנהגת שם הוי"ה; וכמוה היא נוקטת לשון "שפחה".
7. הפסוק האחרון נוסף במסגרת הנהגת שם הוי"ה; והצורך בתוספת זו טעון הסבר לעצמו, ואין כאן מקומו.

Chumash
4/15/18

ושפחות; וזו היא אפוא הסיבה לכך שהכתוב נוקט כאן לשון "שפחה", ולא לשון "אמה". אלא שעדיין עלינו לבאר על שום מה נצטרפו במתנה זו שתי הנהגות אלוהיות, ועל שום מה היה צורך להוסיף בהנהגת שם הוי"ה גם עבדים ושפחות. לצורך זה עלינו לעיין תחילה בגופו של המעשה, שהביא לידי משלוח המתנה הזאת.

אחרי שאבימלך לקח את שרה, נראה לו אלוהים בחלום ואמר לו שהוא מת על האישה אשר לקח. וכאשר אבימלך טען להגנתו שלא היה יכול לדעת שהאישה היא בעולת בעל, ענה לו אלוהים:

כ', ו גם אֲנִי יִדְעָתִי כִּי בָתָם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת
וְאֶחְשֶׁף גַּם אֲנִי אוֹתְךָ מִחַטּוֹ לִי עַל כֵּן לֹא נִתְמַיֵּד לְנִגְעַ אֵלֶיךָ.

הרי לפנינו, שאלוהים הסכים לטענת אבימלך, שהוא גול את האישה בתום לבב, ורק על יסוד העובדה הזאת חשך אלוהים את אבימלך מן החטא ולא נתנו "לנגע אליה". ולפיכך גם המחלה שפגעה באבימלך לא באה כעונש על חטא שנעשה בעבר, אלא כדי למנוע חטא הצפוי בעתיד.

תפיסה שונה לחלוטין באה לידי ביטוי במאורע המקביל שאירע בין אברהם לפרעה. גם שם פעל פרעה בתום לבב, וכאשר לקח את שרה לא ידע שהיא אשת איש. אך שם לא התערב ה' כדי לחשוך את פרעה מן החטא, ואחרי שפרעה בא אל שרה, הביא ה' אליו נגעים גדולים "על דבר שרי אשת אברם". נגעים אלה לא באו כדי למנוע את החטא בעתיד, אלא כעונש על החטא של העבר, ובהם נענש פרעה על שבא אל אשת איש. ופרעה לא טען כי ראויה היה שה' ימנע אותו מלנגוע אל האישה, וראוי היה שלא ייענש כלל על הניאוף משום שגזל את האישה בשוגג. אילו טען את כל הטענות האלה, שומע לא היה לו מאת המלך. שכן בית דין של מעלה דן את פרעה כמזיד וכמי שנכשל בחטא בפשיעתו ובאשמתו. ואף על פי שגזל את האישה בשגגה משום שסבר שהיא מותרת לו, הרי שגגתו עולה זדון. כי רק מלך הפועל בזדון ובפשיעה יכול להשלים עם משטר שהורגים בו את האיש כדי להתיר את אשתו; והיה עליו לדעת שמשטר זה מוכרח להביא לידי כך שייקחו את האישה בעודנה אסורה, וידמו בנפשם שהיא מותרת.⁸ "אומר מותר" כגון זה קרוב למזיד ונידון כמזיד, שהיה לו ללמוד את חובתו כמלך - ולא למד. היה לו להבין שמלך במשפט יעמיד ארץ; ובמקום שדרכי משפט עקלקלות ומעדיפים רצח על פני ניאוף, סופם שייכשלו בניאוף וינצלו מן הרצח. היה לו להכיר את משמעות השאלה ששואלים את האורח: "אשתך זו, אחותך זו".⁹ כי השואלים אינם מבקשים לדעת כיצד להתייחס אל האישה, אלא רצונם לדעת מה לעשות באיש: האם לרצוח אותו כדי לרשת

8. ראה עוד על כל זה לעיל, פרק יב: אברהם ושרה במצרים.

9. ראה מכות ט ע"א ואילך.

את אשתו - או לתת לו מוהר כדי לשאת את אחותו. ובמקום שזו היא השאלה המופנית אל האורח, סופו שישביב להם כגמולם ויכשיל אותם כדי להינצל ממכשלתם. כל הדברים האלה היו צריכים להיות ידועים לפרעה; ולפיכך לא נחשב שוגג או אנוס, אלא קרוב למזיד. הוא גזל אשת איש בודון ובפשיעה - ולפיכך לא ניצל מלבווא אליה; וסופו שנענש כמזיד - על שבא אל אשת איש.

תפיסה זו העולה מתוך פרשת אברהם ופרעה סותרת במישרין את התפיסה המפורשת בפרשת אברהם ואבימלך. שהרי שם הסכים אלוהים לטענת אבימלך שהוא עשה את מעשהו בתום לבבו; ואילו כאן מעשי ה' מוכיחים שהוא דן את פרעה כמזיד. אפשר היה לומר, שההבדל תלוי באופיים של שני המלכים; שאבימלך היה טוב מפרעה, ולפיכך נידון אבימלך כשוגג או כאנוס, ואילו פרעה נידון כקרוב למזיד. אולם אין בלשון הכתוב כל רמז להבדל כל שהוא בין שני המלכים האלה. ובלאו הכי קשה לומר שיש משוא פנים בבית דין של מעלה, ודנים שם את הצדיק כשוגג ואת הרשע כמזיד - אף על פי ששניהם נכשלו באותו עוון. משום כך עלינו לתלות את ההבדל שבין שתי הפרשות האלה בהבדל שבין מידותיו של ה'. שפרשת אברהם ואבימלך קשורה למידת שם אלהים; ומידה זו דנה, כנראה, רק בגופו של המעשה ובכוונת עושהו. ולפיכך נחשב אבימלך שוגג או אנוס; שהרי בשעת מעשה פעל בתום לבב, ולא ידע שגזל אשת איש. כנגד זה פרשת אברהם ופרעה קשורה למידת שם הוי"ה (י"ב, יז); ומסתבר, שמידה זו איננה דנה רק בעצם המעשה, אלא גם ברקע שבו הוא נעשה. כי אדם אחראי גם לנסיבות שהוא פועל במסגרתן - אם הוא בעצמו יצר אותן או ידע שהן מביאות לידי חטא. ולפיכך נחשב פרעה קרוב למזיד, שהיה לו ללמוד ולהכיר את השחיתות של החברה שהוא עומד בראשה.¹⁰

על פי הדברים האלה עלינו לבאר עתה את רשימות הנכסים הכתובות בשתי הפרשות האלה. ונפתח בנכסים המפורטים בפרשת אברהם ופרעה. פרעה שלח את הנכסים האלה כמוהר ומתן על האישה אשר לקח. הם לא באו אפוא לבטא את רחשי לבו של הנותן, אלא הייתה להם משמעות חומרית למקבל; שהרי הם ניתנו כתמורה ממשית על קניין דבר שיש בו ממש. והואיל והאישה שפרעה ביקש לזכות בה הייתה יפה מאוד, הוא שילם עליה מחיר יקר, שהיה בו כדי להעשיר את אברהם. משום כך דומה רשימת הנכסים האלה לרשימות אחרות של נכסים, הבאות לתאר את עושרו של אחד האבות; והיא כוללת - מלבד צאן ובקר - גם עבדים ושפחות, גמלים וחמורים. והנכסים אינם

10. קשה לדעת על שום מה דווקא מידת שם הוי"ה דנה כן. אפשר שהדבר תלוי בכך שה' קרוב אל האדם במידה זו, מתהלך עמו, כביכול מעורב בעולמו. משום כך בשעת חסד הוא משפיע עליו את חסדו בשפע ובלא חשבון, ובשעת הדין הוא מדקדק עמו כחוט השערה - בכחינת "וסכיבו נשערה מאד" (תהילים נ"ג).

ב וְכַל-אֲשֶׁר-לוֹ וְלוֹט עָמוּ הַגִּבְעָה: וְאַבְרָם כָּבַד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבַזָּהָב:
 ג וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִגִּבְעַת וְעַד-בֵּית-אֵל עַד-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-הָיָה שָׁם אֵהְלֶה
 ד בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית-אֵל וּבֵין הָעֵי: אֶל-מָקוֹם הַמְזֻבָּח אֲשֶׁר-עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשֹׁנָה
 ה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה: וְגַם-לְלוֹט הֵהָלַךְ אֶת-אַבְרָם הָיָה צֶאֱנָן-
 ו וּבִקָּר וְאֵהְלִים: וְלֹא-נִשְׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשִׁבְת יַחְדוֹ כִּי-הָיָה רְכוּשָׁם רָב
 ז וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁבְת יַחְדוֹ: וַיְהִי-רִיב בֵּין רֵעֵי מִקְנֵה-אַבְרָם וּבֵין רֵעֵי מִקְנֵה-

וְכָל דְּלִיָּהּ, וְלוֹט עָמִיהּ
 לְדְרוֹמָא: ב. וְאַבְרָם תְּקִיף
 לְחֻדָּא, בְּכַעֲרָא, בְּכֶסֶף
 וּבְדָהָא: ג. נֶאֱזַל
 לְמִטְלָנָהּ, מְדְרוֹמָא וְעַד
 בֵּית אֵל, עַד אֶתְרָא,
 דְּפִרְסִיָּה תְּמָן לְמִשְׁכְּנֵיהּ
 בְּקִדְמִיתָא, בֵּין בֵּית אֵל
 וּבֵין עֵי: ד. לְאַתְר מְדְבָחָא,
 דְּעֵבֵד תְּמָן בְּקִדְמִיתָא,
 וְצִלֵּי תְּמָן, אַבְרָם בְּשִׁמָּא

הַיְ: ה. וְאֵף לְלוֹט, דְּאֵזִיל עִם אַבְרָם, הָוּ עָן וְתוֹרִין וּמִשְׁפָּנִין: ו. וְלֹא סוֹכְרַת יְתָהוֹן, אֶרְעָא לְמִיתֵב פְּחָדָא, אַרְי
 הַנָּה קִנְיָהוֹן סְגִי, וְלֹא יָכִילוּ לְמִיתֵב פְּחָדָא: ז. וְהָנֹת מְצוּתָא, בֵּין רְעָן בְּעִירֵיהּ דְּאַבְרָם, וּבֵין רְעָן בְּעִירֵיהּ

רמב"ן 3

(ז) ויהי ריב. כתב רש"י לפי שהיו רועיו של לוט מרעין בהמתם כשדות אחרים, והיו רועיו של אברם מוכיחין אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אמר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולא זכה בה עדיין אברם, ומדרש רכותינו הוא, ואני תמה כי המתנה שנאמרה לאברם לזרעו היתה, שנאמר למעלה לזרעך אתן את הארץ הזאת

(ו) ולא נשא אותם, מצינו גם במקום אחר "ארץ" לשון זכר: יסוב כל הארץ כערכה (זכריה יד י'), בעברת ה' צבאות נעתם ארץ (ישעיה ט יח), ובפסוק אחר אנדרוגינוס: אבל אומללה ארץ (שם לג ט). כי היה רכושם רב, ודבר זה גרם מריבה.
 (ז) בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, ולא היה בידם להרחיב מקומם למרעה מקניהם, שהרי הכנעני והפריזי אז יושב בארץ.

חזקוני

3

כ"גדולים". ואת ביתו, נתן נגעים גם בכיתו אבל לא גדולים כשל פרעה. וזה למען יראו שהצדקת לבדה נמלטת, ויכירו שהכל היה בעבורה, למען ישובו מרשעם.
 (יח) למה לא הגדת לי, שגם אם היית חושד את ההמון לא היה לך לחשוד את המלך אשר במשפט יעמיד ארץ.
 (יט) למה אמרת אחותי היא, אפילו אחר שהובאת לביתך, ואקח אותה לי לאשה, לא לפלגש, וזה בלתי רשותך, כי חשבת שבהיותה אחותך ייטב בעיניך להתחתן במלך.
 יג. (ב) ואברם כבד מאד במקנה, והוצרך להתנהל לאטו, אף על פי שהיה חפץ לשוב מהרה אל מקום המזבח להבין ולהורות כראשונה, ולפיכך —
 (ג) וילך למסעיו, שהם מסע⁷ הרועים הנוסעים ממקום למקום בכלות המרעה ממקום הראשון.
 (ו) ולא נשא אותם הארץ, מרעה הארץ לא היה מספיק לשניהם⁸, לפיכך —

ספורנו

(ז) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, היתה ביניהם מריבה לראות מי נדחה מפני מי מן המרעה שימצאו, והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולכן היה הריב בין שני אחים גרים מבאיש את ריחם בעיני התושבים⁹, כי בהיות מריבה בין האחים הגרים יחשבו אותם התושבים לאנשי ריב וישאו קל וחומר בעצמם.

5 ששלח עליהם הנגעים, רמב"ן.
 6 שלקחתיה.
 7 בכמה כ"ו: מסעי.
 8 רש"י ורמב"ן.
 9 אברכנאל.

רש"י

(ב) כבד מאד, טעון משאות.
 (ג) וילך למסעיו, כשחזרו ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים⁴³, למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו⁴⁴, דבר אחר⁴⁵ בחזרתו פרע הקפותיו, מנגב, ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען.
 (ד) אשר עשה שם בראשונה, ואשר קרא שם אברם בשם ה', [וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה']⁴⁶.
 (ה) וגם ללוט ההולך את אברם, מי גרם שהיתה לו זאת, הליכתו עם אברם⁴⁵.

(ו) ולא נשא אותם, לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא, וצריך להוסיף עליו: ולא נשא אותם "מרעה" הארץ, לפיכך כתוב: ולא נשא, בלשון זכר⁴⁷.
 (ז) ויהי ריב, לפי⁴⁸ שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם

43 ב"ר מא, ג. 44 ערכין טו, ב. 45 ב"ר מא, ג. 46 ליחא כד"ר, 47 דאין לומר כמשמעו דאם כן "ולא נשאה" מיבעי ליה, שהארץ לשון נקיבה (גור אריה), ולכן קאמר רש"י שיש להוסיף בקרא מלת "מרעה" שהוא לשון זכר. 48 ב"ר מא, ה.

רמב"ן

(ב) ואברם כבד מאד, שיש לו כבודה רבה³¹, ומי שיש לו כן רב³² תנועתו כבודה, הלא תראה כי כבוד מגזרת כובד אבן (משלי כו ב), וקלון מגזרת קל כרגליו (ש"ב כ יח), והוא היה בעל מקנה רב, גם כסף וזהב הרבה היה לו.
 (ג) למסעיו, שנסע מסעים רבים, כאשר שב מפאת דרום אל בית אל שהיא בצפון, ובא אל מקום המזבח להודות לשם שבא בשלום.
 (ה) ואהלים, לפי דעתי שלשון יחיד על משקל קדש, והוא הנמצא³², והרבים כי פְּאֵהְלִים (ירמ' לה ז), כמו פְּקֻדָּשִׁים לא יאכל (ויקרא כב ד), ואהלים בחולם בין האל"ף והו"ו, לשון יחיד, כמו גורל, ואם לא נמצא³³.

(ו) יחדו, לשון שנים, ורבים, ויענו כל העם יחדו (שמות יט ח), והיא מלה זרה³⁴, ואין פירושו כמו יחד, רק כמו יחיד³⁵.
 (ז) וטעם והכנעני והפריזי, כרעו³⁶, ויתכן היות הפריזי מבני כנען

31 עושר רב, כבד — רבה. 32 אהל, וכך הוא נמצא במקרא. 33 ואהלים הוא הרבים של אהל, כמו גורל, כוכב, אף שאינו נמצא כצורת יחיד זו במקרא. 34 באה בלא יו"ד רבים. 35 לא שנים ביחד, אך כל אחד בפני עצמו, אלא פירושו שכולם קיימים ביחד — יחידה אחת. 36 כפסוק הדומה לו כאילו

רמב"ן

(ב) ואברם כבד מאד, הוא היה כבד מצד מקנהו ורכושו שהיה רב רד"ק וכבד מאד, וכן כאלה נובלת עליה (ישעיה א ל) מצד עליה שהם

5

בראשית יג לך לך

קסא

דלוט, ויכנעני ויהפריזי אן יושב בארץ: ויאמר אברם אל-לוט ויאמר אברם אל-לוט, לא קצן תהי מצותא בינא ובינך, ובינ רענתי ובינ רענתך. ארי גיבין אחין אנחנא: ט. הלא כל ארץ ארץ ארץ, אתפרש קצן מלנתי. אם את לצפונא אגא לדרומא, ואם את לדרומא אגא לצפונא: (ואצפנך):

ח לוט והכנעני והפריזי אן יושב בארץ: ויאמר אברם אל-לוט ויאמר אברם אל-לוט, לא קצן תהי מצותא בינא ובינך, ובינ רענתי ובינ רענתך. ארי גיבין אחין אנחנא: ט. הלא כל ארץ ארץ ארץ, אתפרש קצן מלנתי. אם את לצפונא אגא לדרומא, ואם את לדרומא אגא לצפונא: (ואצפנך):

בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם רש"י אומרים: נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש, ולוט בן אחיו יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר: והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולא זכה בה אברם עדיין. (ח) אנשים אחים, קרובים. ומדרש אגדה⁴⁹ דומין בקלסתר פנים. (ט) אם השמאל ואימינה, בכל אשר תשב⁵⁰ לא אתרחק ממך

רס"ג יג (ח) ויאמר אברם, עד שאמר אברם. אחים, קרובים.

רמב"ן (לעיל יב ז), והיאך יירשנו לוט. אולי שמעו הרועים המתנה וטעו, והכתוב אומר כי גם ללוט גם לאברהם איננה עתה. ולפי זה מה שאמר תחלה כי היה רכושם רב, לאמר כי מפני הרכוש הרב לא ישא אותם הארץ, והוצרכו רועי לוט להכניס מקניהם בשדות שיש להם בעלים, וזאת סבת המריבה. ועל דרך הפשט היתה המריבה על המרעה, כי לא נשא אותם הארץ, וכאשר היה מקנה אברם רועה באחו, היו רועי לוט באים בגבולם ורועים שם, והנה אברם ולוט היו גרים ותושבים בארץ, ופחד אברם פן ישמע

והוא אחד מהנזכרים, ויש לו שני שמות³⁷ כאשר מצאנו שמות רב"ע לכן שמואל³⁸, וגם לאבי אביו³⁹. (ט) ואימינה. מגזרת ימין. ונראה אל"ף שמאל⁴⁰, ולא ידענו אם הוא שורש כי נעדר ממלת הימיני השמילי (יחזקאל כא כא)⁴¹. היה חברו: והכנעני אז בארץ (יב ו). מה שאמר שם טוב גם כן. יש גורסים כרעו — כשאר בני כנען (טו, יט). דבר בקיצור והכוונה לכולם. 37 ב"י, טו — יח נמנים אחד עשר בניו של כנען ואין ביניהם הפריזי, לפיכך הוא משער שלפריזי היו שני שמות. הוא חזר על שיטה זו בט"ו, יט. בשמות ג, ח: והפריזי הוא צידון. 38 בש"א ח, ב: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה. בדה"א ו, יג: ובני שמואל ושני ואביה. כלומר יואל נקרא גם ושני. 39 ש"א א, א: אלקנה בן ירחם בן אליהוא. דה"א ו, יב: אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו. שם שם יט: בן אלקנה בן ירחם בן אליאל. כלומר אליהו, אליאב בן אליאל הם שם אחד. כעצם הוא היה אבי אבי אביו של שמואל, ורא"ע דבר בדרך קצרה. 40 האל"ף במלה שמאל נחה — נסתרת ובמלה ואשמאילה היא נגהית — נראית. 41 אם היא שרשית אינה צריכה להיעדר, ואם היא כתנועה אינה

ספורנו (ח) ביני ובינך. לעתיד¹⁰, כשיבחר אחד ממנו איזה מרעה, אל נא תהי מריבה, שירצה אותו גם חברו. ובין רועי ובין רועיך, עתה בשבתנו פה. (ט) הלא כל הארץ לפניך. כי אמנם אתה תבחר המקום שתרצה, לפיכך: הפרד נא מעלי. הפרד אתה אל הצד אשר תבחר, ואני אסע אל הפכו. אם השמאל. אם תבחר לבקש מרעה¹¹ אחד בצד שמאל. ואימינה. אני אבקשנו בצד ימין. 10 כי לא נזכר כלל שהיה ריב בין אברם ללוט. 11 כי לא היה להם רשות לתפוס את הארץ ולהלקה ביניהם לחלוטין אלא זכות רועים נודדים למרעה חלקו

(ישעיה ט יח)³⁶. לשבת יחדו, כי היה צר להם מקום המרעה שם רד"ק לרעות מקניהם יחד עם מקנה אנשי הארץ, כי היה, רכוש אברהם ולוט רב לפיכך היה ריב בין רועיהם, כי אלה אומרים אנחנו נרעה מקנינו ואלה אומרים אנחנו נרעה מקנינו והיה המקום צר להם ודוחקים זה עם זה. (ז) ויהי ריב. וטעם והכנעני, פירשנוהו³⁷ והוסיף הנה: והפריזי כי גם הפריזי היה יושב בארץ הזאת שהיה שם בית אל והעי³⁸. (ח) ויאמר... ביני ובינך, כי אם יריבו רועינו אי אפשר שלא נריב אנחנו. (ט) הלא כל הארץ לפניך, כמו לפני, כי בכל מקום אשר תהיה שם יאספוך אנשי המקום ולא ירעו לך, כי עזרת האל תהיה עמך בעבורי ובעבור שהלכת בדרכי להכיר הכורא. הפרד נא מעלי, כי בעבורי אתה בארץ הזאת ואתה ראוי להפרד מעלי ולא אני מעליך, כי אני העיקר ואתה טפל לי ולי הבחירה, עוד אני אומר לך כי נפשי רחבה וכל שכן לאחי אתן לך הבחירה. אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה, אם תרצה אתה ללכת לצפון הארץ אני אהיה לדרום הארץ בזאת הפאה שאנחנו בה היום, כי (ט) וילך למסעיו מנגב (לעיל פסוק ג). ואם הימין, ואם תרצה אתה 33 וראה להלן יז, כד. 34 ע"י ברכות ו, ב. 35 וכן בספר מכלול שער דקדוק השמות (ד' ליק קנב, א), ושם הוסיף שבא האל"ף בחולם להאריך על הה"א. 36 וכן בספר השרשים (ארץ). 37 לעיל יב, ו. 38 בכ"י מ' ופ: בין בית אל והעי.

רד"ק נובלים יאמר על האלה שהיא נובלת עליה. וכן קרועי בגדים (ש"ב יג לא) מגולחי זקן (ירמיה מא, ה). והדומים להם³³. (ג) וילך למסעיו, מסע אחר מסע מעט מעט לפי שהיה כבד מאד במקנה והלך דרך הדרום, זהו פירוש מנגב, כי מצד נגב היו מסעיו והלך עד בית אל. עד המקום, והוא ההר. אהלה בה"א כמו ב"ו. בתחלה, כמו שאמר ויט אהלה (לעיל יב ח). (ד) אל מקום המזבח, הוסיף לבאר עוד להודיע כי לא נטה אהלה במקום אחר באותו ההר אלא באותו מקום שעשה שם המזבח בראשונה, וכל זה להודיע כי ראוי לאדם לקבוע מקום לתפלתו ולעבודתו את ה'³⁴, כי יותר לבו נכון במקום שהוא רגיל בו. ויקרא וקרא שם פעם אחרת בשם ה'. (ה) וגם ללוט, וגם לרכות על מה שאמר: ואברם כבד מאד (פסוק ב). ההולך את אברם, להודיע כי בזכות אברם היתה לו הטובה ההיא לפי שהיה הולך ונשמע אליו. ואהלים, להודיע כי מטלטלים רבים היו לו ובני בית רבים והיה צריך לאוהלים רבים. ומלת ואוהלים בחולם האל"ף וכן איש לאהליו (שמו"א ד י) ויששכר באהליך (דברים לג יח). ועל דרך משקל אהל היה האל"ף בקמץ חטף כמו מן קודש קדשים מן חודש חדשים, וכן בא באהלים תשבו (ירמיה לה ז) השכוני באהלים (שופטים ח יא) ואולי זה שבא האל"ף בחולם הוא ממשקל אחר. משקל גזול תולע³⁵. (ו) ולא נשא אתם הארץ, בא ארץ לשון זכר וכמוהו: נעתם ארץ

וַיִּשְׂא לֹוט אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-כָּל-כַּפְּר הַיַּרְדֵּן כִּי כָלָה מַשְׁקָה לְפָנָיו
שַׁחַת יְהוָה אֶת-סֹדֶם וְאֶת-עַמּוֹרָה כִּגְוֵן-יְהוָה כְּאָרְץ מִצְרַיִם בְּאַכָּה צֹעַר:
וַיִּבְחַר-לוֹ לֹוט אֶת כָּל-כַּפְּר הַיַּרְדֵּן וַיֵּסַע לֹוט מִקְדָּם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל

י. וַיִּקַּף לוֹט יָת עֵינָיו הַי.
נִחְזָא יָת פֶּל מִיִּשְׂר יִרְדְּנָא.
אַרְי כּוֹלִיָּה בֵית שְׁקִיָּא.
קָדָם חֲבָלוֹת יִי יָת סְדוֹם
וְיָת עַמּוֹרָה קְגִנְחָא דִּי
כְּאָרְעָא דְמִצְרַיִם. מְטִי
צֹעַר: יֵא. וּבְחַר לִיָּה לוֹט. יָת פֶּל מִיִּשְׂר יִרְדְּנָא. וְנִטְל לוֹט כְּקָדְמִיתָא. וְאֶתְפְּרְשׁוּ. גְבַר מִלְנַת

רס"ג (י) ככר, שטח נטעים. באכה, עד באכה.
(יא) ויסע לוט מקדם, נסע מן המזרח.

ואעמוד לך למגן ולעזר. וסוף דבר הוצרך לו, שנאמר: וישמע רש"י
אברם כי נשבה אחיו וגו' (להלן יד יד). ואימינה, אימין את עצמי,
כמו: ואשמאילה, את עצמי. ואם תאמר היה לו לינקד ואימינה⁵¹,
כך מצינו במקום אחר: אם אש להימין (ש"ב יד יט), ואין נקוד
להימין⁵².
(י) כי כלה משקה, ארץ נחלי מים. לפני שחת ה' את סדום ואת
עמורה, היה אותו מישור. כגן ה', לאילנות. כארץ מצרים,
לזרעים⁵³. באכה צער, עד צער. ומדרש אגדה⁵⁴ דורשה לגנאי,
על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם⁵⁵.
(יא) ככר, מישור, כתרגומו⁵⁶. מקדם, נסע מאצל אברם והלך לו
למערכו של אברם, נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש אגדה⁵⁷
הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברם ולא
באלהיר.

51 האליף בפתח הוי"ו שהיא אות הראשונה של השורש בשו"א. כמי ואשמאילה.
שהאליף בפתח. 52 שהה"א שמושית נקוד בצירי (מאירת עינים).
53 ספרי עקב לח. 54 ב"ר מא. ז. 55 בד"ר נוסף: "במסכת הוריות".
ראה שם י. ב. 56 מישר. 57 ב"ר מא. ז.

רמב"ן } הכנעני והפריזי יושב הארץ כובד מקניהם ויגרשו⁵⁸, או יכו
אותם לפי חרב ויקחו להם מקניהם ורכושם, כי ישיבת הארץ
עתה להם לא לאברם, וזה טעם והכנעני והפריזי, כי הזכיר שהיו
עמים רבים יושבים בארץ ההיא, ולהם ולמקניהם אין מספר, ולא
ישא אותם הארץ ואת אברם ולוט. וממלת אז יראה לי כי העמים
היו בארץ כימים ההם יושבי האל ומקנה, נאספים מקצתם אל
עיר אחת ורועים שם שנה או שנתיים, ונוסעים משם אל גבול אחר
אשר לא רעו אותו, וכן יעשו תמיד כמנהג בני קדם, והכנעני
והפריזי היו אז בארץ הנגב, ובשנה האחרת יבואו שם היבוסי
והאמורי.

(י) כגן ה' כארץ מצרים. יאמר כי ארץ הככר כולה משקים אותה
ברגל מן הירדן, כדרך הנעשה בגן ה', שנאמר בו ונהר יוצא מעדן
להשקות את הגן (לעיל ב י), וכדרך שהיא בארץ מצרים שנאמר
בה והשקית ברגלך כגן הירק (דברים יא י). והזכיר שני
המקומות, אמר כגן ה' שהמקום הטוב בתחתונים כן הוא כולו
משקה, והזכיר בארץ מצרים מקום ידוע לרעה. ורבותינו אמרו⁵⁹
כגן ה', לאילנות. כארץ מצרים, לזרעים. ירצו לפרש שיש בככר
נהרות גדולים ישקו אילני הגנות כגן ה', ובו יאורים כארץ מצרים
ישקו גן הירק. ובחר לו לוט בזה כי הארץ שישקו אותה כן,
רחוקה מן הבצורת וטובה למרעה.

58 מפני שרועי לוט באו בגבולו לכן ישמע הכנעני כובד מקניהם, אבל אם לא היו רועים
יחד לא היה המקנה רב. 59 ספרי עקב לח.

(י) ככר הירדן, מקום צמחים, והכ"ף כפול. או נעדר מכל נרחב רמב"ע
(ישע"י ל כג)⁴², וכן בת עין, מן בבת עינו (זכריה ב יב). משקה,
זכר אחר נקבה וכן תאכלהו אש לא נפח (איוב כ כו). לפני שחת
ה'. קודם שישחת, והוא שם הפועל מהבנין הכבד הדגוש⁴³.
(יא) ויסע לוט מקדם, כי סדום מערב בית אל.
צריכה להיות נהגית כמו במלה ואשמאילה כאן. לפיכך כתב ולא ידענו. 42 אם
עיקרו כר, הכי כאן כפולה. ואם עיקרו ככר חסרה הכי בפסוק כר נרחב (ישע"י ל כג).
43 בנין פיעל.

להשאר בזה שהוא הדרום אני אהיה נדחה מפניך ואלך לצפון רד"ק
הארץ.
(י) וישא לוט את עיניו, מההר שהיו שם כי בהר היו יושבים, כמו
שאמר³⁹. ונשא משם את עיניו כי מקום גבוה היה לראות הארץ
לפניו וראה את כל ככר הירדן שהיתה ארץ מקנה. כי כלה משקה,
ואמר: כלה אחר שאמר כל, להגדיל הדבר וכן כל מלכי גוים
כולם (ישע"י יד יח)⁴⁰. ככר, כתרגומו, מישר⁴⁰, וכן בככר
הירדן יצקם (מ"א ז, מו). והככר הזוה היה סמוך לארץ סדום
ועמורה כמו שאמר: ואת כל הככר (להלן יט כה), והיתה הארץ
לפני שנשחתה כמו גן ה' והוא גן עדן שהיו ארבע הנהרות משקין
אותו או כמו ארץ מצרים שהנהר משקה אותה כולה. באכה
צער, ההיא כה"א הנצבת עמכה (שמו"א א כו) וזולתו⁴¹. והכ"ף
איננה נוספת⁴² כאשר חשבו⁴³ וכן כ"ף כערכך הערכך (ויקרא כו)
כי כ"ף באכה לנוכח היא, ככל כ"ף הנמצא וכנגד ידוע המקום
ידבר, וכן ערכך כנגד הכהן ידבר. כמו שאמר כערכך הכהן
(ויקרא כו יב) ואמר כי עד צוער היה המקום משקה.
39 לעיל יב. ח. 40 ראה מכלול שער דקדוק הפעלים (ד' ליק סא. א).
40 וכן בספר השרשים (ככר). 41 ראה מכלול שער דקדוק הפעלים (ד' ליק
כה. ב). 42 וכן בספר השרשים (בוא, ערך). 43 ראה אבן עזרא ויקרא כו. ב.

חזקוני (י) כי כלה משקה, י"מ³³ וירא את כל הככר כי הירדן³⁴ משקה
את כל הארץ. כגן ה' שאינו צריך להשקות, כדכתיב: ונהר יוצא
מעדן וגו' (לעיל ב י). כך מצרים, שהרי נילוס עולה ומשקה
אותה³⁵.

(יא) ויפרדו איש מעל אחיו, פרידה גדולה היתה וכן הוא אומר:
לא יבא עמוני ומואבי וגו' (דברים כג ד).

33 ראה רמב"ן. 34 לשון הפסוק: וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה
גו'. הנה מסרסין את לשון הפסוק. 35 פירוש זה הובא במדרש אגדה כאן.

ספורנו (יא) ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן. בחר כל אותו המקום
שיוכל הוא לבדו ורועיו לבקש בו מרעה ולא יוכלו זה אברהם
ורועיו שם. ויסע לוט מקדם. לא נטה לימין ולא לשמאל שהם
צפון ודרום. אבל נסע מן המזרח¹² למערב להתרחק מאברהם
שהיה מושבו במזרחה של ארץ ישראל קרוב לעי, ששם עלו
שכטים באי הארץ ראשונה כבואם מעבר הירדן מזרחה¹³.
ויפרדו איש מעל אחיו. לא במרעה לבד אבל גם בדירתם.
ביניהם. וד' רמב"ן. 12 ביאור "מקדם". 13 ר' יהושע ד.